

Már öt perce várok a megállóban, de még mindig nem jön a busz. A világ legtermészetesebb dolga, hogy előveszem a telefonomat, és megnézem rajta a menetrendet. Ha pedig egyszer már ott vagyok, ellenőrzöm a holnapi időjárást, rákeresek arra a dalszövegre, ami egész nap a fejemben járt, de az első sora nem jut eszembe, és persze gyorsan ráírok a haveromra is, hogy ne izguljon, mert kicsit késni fogok. Mire megvagyok, a busz is befut. Volt ez egyáltalán valaha másképp?

Az életünket kényelmesebbé tevő változásokhoz könnyű hozzászokni. Am néha azért érdemes megállni egy pillanatra, és belegondolni, hogy a digitális forradalom milyen mélyen felforgatta a világképünket az utóbbi pár évtizedben. Olyan kommunikációs lehetőségek közepette éljük a hétköznapjainkat, amilyenek száz vagy akár ötven évvel ezelőtt is csak egy bizarr és riasztóan futurisztikus látomásnak tűnhettek – volna, ha valaki véletlenül előhozakodik egy ilyen jóslattal.

A technikai és információs robbanás természetesen a műveltségről való felfogásunkat is alapjaiban forgatta fel. Míg régen le lehetett élni úgy egy teljes életet, hogy az ember fiatalon megszerzett szakmai és tudományos ismeretei idős korában is helytállóak voltak, ma már korántsem ez a helyzet, hiszen akár egyik évről a másikra elavulhat a tudásunk egy-egy területen. Nem véletlen, hogy épp az

állandó fejlődésre és tanulásra való képesség lett az egyik központi érték. De mi számít egyáltalán alpműveltségnek a XXI. században, és van-e még ennek bármi funkciója azon túl, hogy segítségünkre lehet rejtvényfejtés közben vagy egy kvízműsorban? Ezeket a kérdéseket tettük fel a humán, a természettudományos és a műszaki terület elismert szakteknitelyeinek.

Az egyik fő nehézség persze épp az, hogy az „alpműveltség” fogalmán mindenki kicsit mást ért. Hol a munkaerőpiac követelményei, hol a nemzeti kultúra megőrzése és demokratizálása, hol a társasági érintkezés szabályai, hol pedig a szellemi pallérozottság és a társadalmi elit kijelölése felől közelítjük meg a kérdést. Érdemes ezeket a szempontokat kissé szétszálazni, és külön-külön is szemügyre venni az előttünk álló kihívásokat.

A Google nem elég

Szükség van-e tehát alpműveltségre a Google és a Wikipedia korában? Dr. Korondi Péter, a műszaki egyetem mechatronika tanszékének vezetője szerint mindenképpen, már csak azért is, mivel ez jelenti a társasági érintkezés alappillért. Hiába lapul a zsebünkben az okostelefon, egy magánbeszélgetés vagy szakmai megbeszélés közben akkor sem böngészhetjük állandóan az internetet, ha felmerül, hogy egy adatot pontosítani kell. „Arról már nem is beszélve, hogy legalább azt mindenképp tudnunk kell, mit kellene az interneten keresni. Lehet, hogy valakinek épp kiesik a mohácsi csata időpontja, de ha azt sem tudja, hogy volt egyáltalán mohácsi csata, akkor nem fog tudni utánanézni” – mondta a La femme-nak Korondi professzor. A digitális eszközök ettől persze még nagyon hasznosak, csak szerte nem helyettesítik az alpműveltséget, inkább segítik fenntartását és megerősítését.

Azt már sokkal nehezebb megmondani, hogy pontosan mi tartozik ma az alpműveltség körébe. Régen legfőképp az iskola feladata volt, hogy átadja a generációról generációra öröklődő általános műveltséget, amellyel aztán boldogulhatunk a társadalomban, mára viszont olyan gyorsan változik a korszerű tudás tartalma, hogy a közoktatás egyre kevésbé képes betölteni ezt az alapvető funkcióját. Ezért is szorgalmazzák sokan, hogy ne a lexikális tudást erőltesse, amelynek nagy részét úgyis gyakran elfelejtik a diákok. Inkább az alapkészségek kifejlesztésére, az önálló ismeretszerzés módszereire és az összefüggések felismerésére kellene koncentrálni, mert ezek jobban segíthetik a teljes életen át tanulás programját.

Stephen Hawking és Bill Gates is figyelmeztetett arra, hogy a gépek az emberiség vesztét is okozhatják, ha gondolkodás nélkül haladunk ezen az úton.

nia, mert ezek jobban segíthetik a teljes életen át tanulás programját.

Gépek lázadása?

A természettudomány egyre nagyobb szerepet kap. Korondi professzor szerint a rohamos technikai fejlődés kiköveteli magának az egyre több technikai ismeretet. Az internet nagyon megkönnyíti a tájékozódást, a naprakész hírfolyamnak köszönhetően pedig még az új felfedezések is a közbeszéd részévé válhatnak, mint például a Higgs-bozon vagy a gravitációs hullámok kísérleti igazolása. Am közben ugyanez a hihetetlen tempójú változás ki is rántja a talajt az „időtálló tudás” fogalma alól, és rákényszerít minket az alpműveltség tartalmának állandó felülvizsgálatára.

A technikai fejlődésnek van egy másik oldala is. Míg régen az olvasás volt a sláger, ma már a videó az ismeretterjesztés legfontosabb eszköze. Egyáltalán nem mindegy azonban, milyen médium révén tanulunk, hisz ez a tudásunk mélységére is hatással lehet. „A mai fiatalok nem nagyon olvasnak, ezért sokszor felszínesek. Ez is gyorsuló világunk terméke. A könyv és a videó között a nagy különbség

ott van, hogy a könyv olvasása közben használnom kell a képzeletemet, a videó mindent megmutat a felszínen, így kevésbé ösztönöz arra, hogy a mélységeken is elgondolkozzam” – mondta.

És akkor a mesterséges intelligencia térnyeréséről még nem is beszélünk, pedig hatalmas szerepet fog játszani következő évtizedeink alakulásában, és alapjaiban forgatja fel a munkaerőpiacot. Egyre több cikk és tanulmány szól arról, hogy a gépek hagyományos szakmák hosszú sorát teszik majd feleslegessé, és a közeljövőben milliók veszthetik el jelenlegi állásukat az automatizálás miatt.

„Az általános műveltségnek az absztrakt gondolkodás képessége felé kell mozdulnia” – véli a műszaki egyetem tanszékvezetője.

Korondi Péter nagyon helyesnek tartja, hogy az írók és a filmrendezők előrevetítik az ezzel kapcsolatos veszélyeket, még ha olykor el is túlozzák kissé a ránk váró megpróbáltatásokat. Merthogy nem pusztán sci-firől van itt szó. Olyan nagy koponyák, mint Stephen Hawking vagy Bill Gates egyre gyakrabban figyelmeztetnek arra, hogy bár sokféle jövő lehetséges, az egyre fejlettebbé váló gépek akár az emberiség vesztét is okozhatják, ha gondolkodás nélkül haladunk ezen az úton. Ez persze nem azt jelenti, hogy a mesterséges intelligencia az ellenségünk, és a pánikszerű gépprombolás volna az üdvözítő megoldás, inkább csak azt, hogy meg kell tanulunk együtt élni a robotokkal és az MI-vel. „Örüljünk, hogy egyre több munkát vesznek át tőlünk, és találjuk meg azt, amit nem tudnak elvenni. Az egészen biztos, hogy lexikális tudásban vesztesre állunk a gépekkel szemben – már a sakkprogramok is legyőzik az embert –, ezért az általános műveltségnek sokkal inkább az absztrakt gondolkodás képessége felé kell elmozdulnia” – vélekedik a tanszékvezető.

Haza a fejekben

Csányi Vilmos egy másik nézőpontból közelíti meg a kérdést. Az alpműveltség fennmaradása szerinte is nagyon fontos, de nem azért, mert adatokat és információkat tartalmaz, hiszen ezeket valóban jobban meg lehet találni az interneten. Van, ami viszont csak az emberi fejekben állhat össze, és elengedhetetlen egy civilizált társadalom számára, ha nem akar széthullani. Az alpműveltség ugyanis mély összefüggésben áll azzal, amit hazának nevezünk. Csányi ezért szívesebben használ egy másik szót, mely jobban kidomborítja a fogalomnak e közösségépítő vonását: kultúra.

„A kultúra egy társadalom hiedelmeinek és fontosnak tekintett ismereteinek funkcionálisan szervezett rendszere. Ha fiatal tagjai elsajátítják az adott társadalom kultúráját, akkor egyben a társadalmi közösség tagjaivá is válnak, és képesek társaikkal kommunikálni. Ha a kultúra szétesik, ha ostoba politikusok valami mással próbálják a kulturális kohéziót helyet-

FOTÓ: GORDON ESZTER

„A kultúra egy társadalom hiedelmeinek és fontosnak tekintett ismereteinek funkcionálisan szervezett rendszere” – mondja Csányi Vilmos.

tesíteni, a társadalom is szétesik, és teljesen reménytelen helyé teszi a hazát” – válaszolta kérdésünkre Csányi professzor, aki szerint ez azért van így, mert a haza is kulturális fogalom, mely ezernyi történelmi, földrajzi, politikai, irodalmi ismeretet foglal magában. Ha valaki ezeket nem ismeri, annak nem is az ismerethiány a legfőbb problémája, hanem az, hogy nincs hazája. A népszerű etológus ezért rendkívül fontosnak tartja, hogy fennmaradjon az alapműveltség, vagyis a kultúra, mert ez biztosítja mindnyájunk számára azt az érzést, hogy valahol otthon vagyunk a világban.

A műveltség luxusa

Az általános műveltség mint kultúra tehát nagy szerepet játszhat a nemzeti összetartó-

zás érzésének kialakításában, ám az efféle tudás nemcsak összeköt, hanem el is határolja a különféle társadalmi rétegeket egymástól. Hisz sokak számára épp az jelenti a műveltség értékét, hogy nem mindenkié, így az elithez tartozás bizsergető érzését nyújtja. Két művelt ember körülményes magyarázatok nélkül is érti egymás utalásait, ez közös alapot teremt a párbeszédhez, és egyben identitásképző elemmé válik.

Ha innen nézzük, az alapműveltség egyfajta luxus, amelyet hétköznapi értelemben vett feleslegessége értékel fel. Ungvári Tamás szerint a műveltségben épp az a jó, hogy nem kötelező, hanem szabadon választott gyakorlat. Igazából nincs is szükség rá, legalábbis nem annyira, mint egy tál rizsre, hiszen a kultúra a szükségletek feletti mező. „A sza-

Két művelt ember körülményes magyarázatok nélkül is érti egymás utalásait.

badság birodalmába a műveltség luxusa vezet. Én választom, milyen koncertre megyek, melyik operát szeretem, milyen könyvet olvasok. Az igazi műveltségben nincs kánon” – véli Ungvári Tamás. Szerinte az alapműveltség követelménye, lényegét tekintve, évszázadok óta nem változott, és ennyiből áll: Sapere aude! Merjél tudni. Ismerd meg önmagad. Ne félj a tudástól.

Ungvári épp a latin nyelvet citálja példaként annak szemléltetésére, hogy milyen fontos ez a szellemi luxus egy társadalom számára. Allan Bloom, a Chicagói Egyetem

tanára Az amerikai elme bezáródása című könyvében a tengerentúli műveltség hanyatlását azzal a fordulattal magyarázta, hogy a pragmatista iskolai forradalom eltörölte a latin nyelv tanítását. „A latin persze semmire sem jó, ám épp ettől válik képessé arra, hogy az anyag feletti anyag gyakorlásán keresztül tágítsa az elmét, szabad anyagon edzi a figyelmet. S miután felesleges, híd a szabadság birodalmába” – mondta Ungvári, akinek szilárd meggyőződése: az információs robbanás mit sem változtatott azon, hogy Ovidius versei nélkül nem érdemes élni. Sőt,

FOTÓ: GORDON ESZTER

„A szabadság birodalmába a műveltség luxusa vezet – állítja Ungvári Tamás. – Az alapműveltség lényege évszázadok óta ennyiből áll: Sapere aude! Merjél tudni. Ismerd meg önmagad.”

szerinte a legmodernebb technika négyzetesen avul Racine drámáihoz vagy az Odüsszeiához képest. Mert az ember alapkérdései ugyanazok maradtak a történelem folyamán, csak azok a technikák változtak, amelyekkel megpróbálunk válaszokat találni rájuk. „A Facebook zseniális, mert segít leküzdeni a városi magányt, amelyet a francia dekadensek egy kis abszinttal tettek meg. De az abszintot egy bájos kocsmában fogyasztották előzőeken kokottok társaságában. A közlés szabadsága viszont nem könnyít a közlő magányán.” ■